

DRUHÉ A/VERZUS INÉ

Fiktívny rozhovor medzi Simone de Beauvoire a Luce Irigaray

Rozhovor predstavuje dve originálne postavy, predstaviteľky odlišných feministicko-filozofických koncepcií. Simone de Beauvoire reprezentuje paradigmu rodovej rovnosti a Luce Irigaray paradigmu rodovej diferencie. Problém rovnakosť a/versus inakosť patril vo feministickom diskurze vždy k živo diskutovaným problémom. Fiktívna diskusia o ženskej subjektivite na pozadí kľúčových pojmov Druhé/Iné má vytvoriť ostrejší obraz o odlišnostiach v ontologickom zdôvodnení koncepcií oboch filozofiek.

L. I.: Otázka *Iného* je epochálnou otázkou. Západná filozofia sa konštituovala okolo jediného subjektu. Celé stáročia bolo nepredstaviteľné, že by mohli existovať rozdielne subjekty a že by subjektmi mohli byť rovnako muž i žena. Od konca 19. storočia sa čoraz väčšia pozornosť sústreďuje na otázku *Iného*. Bolo potrebné viac rešpektovať empirické rozdiely medzi ľuďmi a sústrediť sa na ich diverzitu. Základný model ľudskej bytosti však zostal nezmenený. Bol ním jeden, vlastne jediný, samostatný a historicky maskulínny model, konkrétne model rozumného, kompetentného, dospelého muža v západnej kultúre. O pozorovaných empirických rozdieloch sa uvažovalo hierarchicky, *mnohé iné* bolo vždy podriadené *Jednému*. Ostatní boli len kópiami potenciálne dokonalej idey človeka, ktorej sa všetky viac či menej nedokonalé kópie museli snažiť vyrovnáť. Tieto nedokonalé kópie neboli predtým definované prostredníctvom seba samých, prostredníctvom odlišnej subjektivity, ale boli odvodené z ideálnej subjektivity a z nedostatkov, ktoré v porovnaní s ňou mali: vek, pohlavie, rasa, kultúra atď. Naďalej zostával teda model jedného jediného subjektu a „Iní“ ako menejcenné exempláre boli hierarchicky zoradení vo vzťahu k nemu. Tento filozofický model sa navyše zhoduje s politickým modelom pána, ktorý sa

považuje za najlepšieho a ktorý ako jediný dokáže ovládať občanov v závislosti od ich ľudskej identity a od miery ich občianstva.

S. B.: S problémom Iného/Druhého som sa stretala v rôznych súvislostiach a narazila som naň aj vtedy, keď som musela konštatovať, že ženy ako celok sú dnes niečo menej než muži, čo znamená, že ich postavenie im dáva menšie možnosti. Kládla som si otázku, či tento stav má trvať naveky. Pojem Iného/Druhého je naozaj veľmi dôležitý pre celé moje dielo. V štyridsiatych a v päťdesiatych rokoch som nebola jediná, ktorá ponímala ontologický koncept Iného konkrétne spoločensky, v sociálnych kategóriách. Patrím ku generácii, ktorá už mala dost' starej metafyziky, substancializmu a univerzalistických nárokov na pravdu. Začali sme pátrať po nových východiskách, ktoré väčšmi súviseli s naším konkrétnym svetom, s nami a s naším životom. Čítali sme Hegela, Husserla, Heideggera, Marxa, Kierkegaarda, Schelera, nezabudli sme ani na Kanta a Descarta.

L. I.: Musela Vás vtedy fascinovať Hegelova *Fenomenológia ducha* a *Logika*, veď ste sa rozhodli použiť jeho kategoriálny aparát na filozofické uchopenie odlišnosti pohlaví, povahy vzťahov medzi nimi a na konštrukciu ženskosti.

S. B.: Svoju prácu *Druhé pohlavie* začínam základnou otázkou „Čo je to žena?“. Pri hľadaní odpovedí nevystačíme s biologickým určením, esencialistickým vymedzením ani s príliš abstraktným chápaním. Ale už samotná formulácia otázky je dôležitá, lebo odhalí odlišnosti v samotnom prístupe k problému. Mužovi by nenapadlo napísať knihu o zvláštnom postavení muža medzi ľuďmi. Vo všetkých svojich tvrdeniach som vychádzala z toho, že som žena. Muž nikdy nezačne tým, že sa vyhlási za jednotlivca určitého pohlavia. To, že je muž, je samozrejmé. Tak, ako je samozrejmé, že byť človekom znamená byť mužom. Ľudstvo je mužské a muž určuje ženu nie samu osebe, ale vo vzťahu k nemu, nepovažuje ju za autonómnu bytosť. O mužovi sa uvažuje bez ženy. O žene sa bez muža neuvažuje. Ale ona je len tým, čím ju chce mať muž, preto sa o nej hovorí ako o „pohlaví“, čím sa chce povedať, že ju muž pokladá za bytosť obdarenú pohlavím. Vzťah dvoch pohlaví nie je vzťahom dvoch pólov. Muž predstavuje zároveň pozitívny i neutrálny prvok... Žena vystupuje ako prvok záporný, takže každé určenie znamená obmedzenie bez reciprocitu. Žena sa určuje a diferencuje svojím vzťahom k mužovi; o mužovi opak neplatí; žena je nepodstatná proti podstatnému. On je Subjekt, on je Absolútne. Ona je to Druhé. Jedno samo seba pokladá za Jedno. Druhé sa samo nedefinuje; ako Druhé ho definuje Jedno: je definované ako Druhé preto, že Jedno samo seba pokladá za Jedno.

L. I.: Vo vašej argumentácii, používate zaužívanú myšlienkovú formulu, podľa ktorej zápor znamená istú nedostatkovosť, niečo, čo žene v porovnaní s mužom chýba, niečo, čo ona nemá. „Druhé“ sa vymedzuje negáciou, ako zápor. Je určené, ale ono neurčuje, ich vzťah teda nemá charakter reciprocitu, je asymetrický. Zároveň upozorňujete ešte na jeden aspekt asymetrického a nerecipročného vzťahu medzi pohlaviami: je ním sebvzťahovanie. Kým Jedno pohlavie sa vzťahuje k sebe samému a definuje samo seba, druhé pohlavie sa v zmysle sebadefinovania nevzťahuje samo k sebe. Žena je určovaná mužom a neurčuje samu seba, je niečím len vo vzťahu k nemu, pretože sa nepovažuje za autonómnu bytosť, nie je subjektom, nie je podstatná.

S. B.: Hegel navrhol myšlienkový systém, v ktorom sa identita utvára. Človek je človekom predovšetkým preto, lebo je schopný uchopiť svoju identitu ako vedomie seba samého. Tento proces sebauvedomovania si ale vyžaduje konfrontáciu Ja s Iným. Diferenciáciou od Iného musí subjekt nájsť svoju identitu. Pojmy subjektu a Druhého sú rodovo kódované. Žena sa identifikuje s Druhým a muž sa odlišením od ženy stáva človekom.

„Bytie pohlavia“ sa stáva, je skôr reakciou na situáciu, nie je nehybne fixované. Subjekt sa utvára v akte „slobodnej voľby“, nie je ničím iným, len tým, čo urobí zo samého seba. Problémy zmyslu a bytia, slobody a existencie, konečnosti a nekonečnosti zvädzali v mojej hlave nemilosrdné zápasy. Z nich vzišlo moje určenie ľudskej existencie ako ambiguitu, ako ambivalencie. Človek je súčasne vedomím i súčasťou tohto sveta a nemôže sa ani stiahnuť do svojho vnútra, ani sa rozplynúť v objektivite. Načrtla som etiku situácie, ktorá mala zohľadňovať túto ambiguitu, túto dvojzmyselnosť bytia človeka vo svete, človeka, ktorý chce vedieť, či a za akých okolností chce žiť, či a za akých okolností chce konať. Oboje bolo pre mňa takmer identické, pretože človek je len tým, čo zo seba urobí. Práve existencialistická etika ma priviedla k *Druhému pohlaviu*. Dvojzmyselnosť som sa tam pokúšala odhaliť na základe skúmania odlišnosti pohlaví.

L. I.: Naznačili ste cestu k vášmu najznámejšiemu a zároveň aj najčastejšie nesprávne reprodukovanej citátu: „*Ženou sa nik nenarodí, stáva sa ňou.*“ Viaceré feministky čítali vašu teóriu ako antiesencialistickú v tom zmysle, že biológia nie je osud, resp. že biologické predpoklady nie sú nevyhnutným osudom, pretože podľa definície človek nie je nijakou danou bytosťou, ale tým, čo sám zo seba urobí. Voľba dáva biologicky danej identite subjektu irelevantnosť v tom zmysle, že ju relativizuje. Relativizuje nevyhnutnosť a fatálnosť biologických základov. Pripravili ste tak pôdu pre konceptuálne rozvinutie rozlišovania medzi pohlavím a rodom, čo neskôr rozvinuli vaše feministické kolegyne. Zároveň vaše dielo vyzýva ženu, aby sa aj ona stala subjektom. Preto by sa ženy nemali zmieriť s osudom Druhého pohlavia, ktoré nemá nárok na vlastné dejiny a je donútené reprezentovať prírodu.

S. B.: Chcem ešte pripomenúť, že spolu s Jeanom-Paulom Sartrom sme zastávali tézu, podľa ktorej subjekt realizáciou slobody prekračuje imanenciu, a tým aj závislosť od prírody pôsobiacej ako osud. Každý subjekt sa presadzuje prostredníctvom transcencie a naplnia svoju slobodu len v neprestajnom prechode k iným slobodám. Preto som aj v úvode knihy napísala, že našou perspektívou je existencialistická etika. Už prijatím východiska „Som žena“ som videla svoju konkrétnu situáciu inak než Sartre. Videla som ju ako komplikovanejšiu. Konštatovala som, že situácia ženy sa vyznačuje zásadným obmedzením jej existencie. O tomto obmedzení sa žena dozvedá tak, že na jednej strane síce ako každá ľudská bytosť odhaľuje slobodu a volí sa vo svete, ktorý zriadili muži, na druhej strane sa vidí ako druhá. Je odsúdená na imanenciu, pretože jej transcendencia je neprestajne prestupovaná iným esenciálnym a suverénnym vedomím. Toto rozdvojenie, ktorému je vystavená žena, v konkrétnej situácii možno vyjadriť aj nasledovne: Žena začala svet zobrazovať z perspektívy bytosti obdarenej slobodou, ktorá sa na jednej strane snaží uskutočňovať slobodu neustálym prekračovaním seba smerom k iným slobodám, na druhej strane sa však vidí v situácii, ktorá túto ženskú ľudskú bytosť konštituuje ako nepodstatnú, ako druhé pohlavie.

L. I.: Vo vašej analýze sa ukazuje, že ťažké postavenie žien spočíva v tom, že žena, ktorá je tak ako všetky ľudské bytosti slobodnou a autonómnou bytosťou, žije vo svete, v ktorom ju muži nútia prijať status tej Druhej, status bytosti, ktorá je obmedzená na nejaký objekt a odsúdená na imanenciu. Na základe biologických faktov nie je možné dostatočne vysvetliť ani zvláštny status ženy ako tej Druhej, ani hierarchiu pohlaví. Byť ženou znamená žiť v mode „obdarenosti“ inou identitou. No tento údel byť Druhou nie je podmienený biologicky, nemá pôvod v pohlaví, ale v rode. Žena ako Druhá je podstatná, pokiaľ ide o šťastie muža. Možno súhlasiť s vašou myšlienkou, že keby žena neexistovala, muži by si ju vynasli. Inými slovami, ženský rod je mužským konštruktom. Zrejme tu pramení vaše odmietnutie myšlienky o existencii zvláštnych „ženských“ cností. Píšete, že muži vytvorili ženskú doménu – ríšu života, imanencie – len preto, aby ženu do nej uzavreli. Ženskosť neexistuje nezávisle od mužskej konštrukcie, od mužskej dominancie. Ženskosť vytvorili muži preto, aby udržali ženy v podriadenom postavení. Ak vaše texty čítame z tohto pohľadu, pochopíme, že mužskosť je štandardom a ženskosť je konštruovaná vo vzťahu k nemu.

S. B.: Ženy však majú takú istú hodnotu ako muži. Vždy som tvrdila, že nechcem byť vo vzťahu k mužovi „Druhou“, preto požadujem status rovnosti pre obidve pohlavia. Moja kritická práca o znehodnotení ženy ako „Druhej“ v kultúre sa zakladá na argumentácii existencialistickej etiky. Zakaždým, keď transcendencia upadne do imanencie, je to degradácia existencie na akési „bytie osebe“, slobody na faktickosť. Tento pád, ak ho subjekt pripustí, je morálnou chybou; ak mu je nanútený, nadobúda formu ujmy a útlaku; v obidvoch prípadoch je absolútnym zlom. Moja kniha *Druhé pohlavie* je písaná proti rôznym formám útlaku a zároveň sa obracia na ženy, ktoré sú zodpovedné za svoj pretrvávajúci stav „Druhých“ a za vlastnú zhovievavosť k ľahkej ceste k neautenticite. Ak sa problém vzťahov medzi pohlaviami formuluje ako možnosť *rovnosť versus inakosť*, jednoznačne sa prikláňam k rovnosti. Žena ako každý iný subjekt sa musí usilovať o svoju transcenciu a svoju slobodu uskutočňovať prekračovaním svojich sociálnych a biologických určení.

L. I.: Uhol pohľadu v mojej práci o ženskej subjektivite je v istom zmysle protikladom vášho pohľadu. Podľa mňa, na rozdiel od vás, nie je relevantné konštatovanie, že moje pohlavie alebo môj rod je „Druhým“. Pohlavia sú dve a rody sú *dva*, a to bez rozlišovania na prvý a druhý. To, čo požadujem, je reálne Iné, neredukovateľné na maskulínny subjekt. Vaše vysvetľovanie otázky ženy ako Druhej znamená na filozofickej úrovni návrat k jedinému, historicky maskulínnemu subjektu a zároveň vedie k zrušeniu možnosti inej ako mužskej subjektivity. Neustále sa vraciam k tomu, že otázka „Iného“ je v západnej tradícii nesprávne položená, pretože Iné je vždy Iné, odlišné od niečoho, od samotného subjektu, a nechápe sa v zmysle iného subjektu, ktorému sa priznáva rovnaká dôstojnosť a neredukovateľnosť. *O inej žene* – tak znie podtitul mojej práce *Speculum*. Chcela som ním poukázať na to, že Iné nie je neutrálne, ani gramaticky, ani sémanticky, a že nemôžeme používať to isté slovo pre maskulínne i feminínne. Hovorí sa o existencii iného, o láske iného, o starostiach iného atď. bez toho, aby sa položila otázka, koho alebo čo reprezentuje toto iné. Chýbajúca definícia alterity iného paralyzovala myslenie vrátane dialektickej metódy. Ak Iné je len ne-ja, môže byť viac alebo menej než ja, takže môže predstavovať dokonalosť: Boha, Pána, logos; môže označovať to najmenšie alebo najbez-

brannejšie: dieťa, chorého, chudáka, cudzinca; môže označovať toho, ktorého považujem za seberovného. V skutočnosti však nepredstavuje skutočne Iné, len jedno samotné: menšie, väčšie, rovné mne. Kritizujem aj to, ako filozofický, historicky maskulínny subjekt redukoval všetko Iné na vzťah k nemu samému – na doplnok, projekciu, opak, nástroj, prírodu atď. Aj moja kritika Freuda vychádza z tej istej interpretácie. Vyčítam mu, že sexualitu a všeobecne identitu dievčatka, adolescentky, ženy vidí len cez prizmu sexuality a identity chlapca, adolescenta, muža. Ženskú sexualitu vníma na základe mužských parametrov. Podobne ako Freud aj vy sa mýlite pri určovaní prostriedkov na zmenu, keď navrhujete ponechať muža ako jediný model subjektu, ktorému sa žena musí vyrovnávať, hoci sa rozchádzate v stratégiách, vďaka ktorým muži a ženy môžu dosiahnuť status podobnosti. Z vašej koncepcie skutočne vyplýva, že ak je mužskosť štandardom, vo vzťahu ku ktorému sa utvára ženskosť, tak jediná perspektíva, ktorá umožňuje naozajstnú transcenciu, prechod od imanencie k sebauvedomeniu, je mužská perspektíva. Takýto záver vyvoláva vážne výhrady tak z filozofického, ako aj z politického hľadiska.

S. B.: Rada by som veci vysvetlila, pretože ma trápili otázky: Ako sa môže žena za daných podmienok stať ľudskou bytosťou? Ktoré cesty sú pre ňu otvorené, a ktoré naopak vedú do slepej uličky? Ako dosiahnuť nezávislosť v podmienkach závislosti? Aké okolnosti obmedzujú slobodu ženy? A môže ich žena prekonať?

Je fakt, že univerzálna kultúra, civilizácia a hodnoty sú utvárané mužmi. Ale podobne, ako proletariát odmieta, že buržoázia je univerzálna trieda, pričom nezamieta všetky buržoázne hodnoty, ale skôr si ich privlastňuje, aj ženy by si mali privlastniť hodnoty vytvorené mužmi a neodmietat' ich. Pri tvorbe univerzálnych hodnôt často udávali muži svoj vlastný tón. Spojili oboje – univerzálnosť a mužskosť – veľmi ľstivým spôsobom. Ide o to, odlišiť jedno od druhého a odstrániť to, čo ich odlišnosť zatemňuje. Je to možné a je to jedna z úloh, ktoré stoja pred ženami. Ale čo z toho vyplýva? Odmietnutie mužského modelu? Keď sa žena učí karate, tak je to predsa mužské! Ale podľa mňa je dobre, že to robí. Človek nesmie odmietať svet mužov, lebo ten je svetom vôbec. A koniec koncov, je to aj náš svet. Žena môže takisto ako muž vytvoriť niečo iné, niečo nové. Ale nemyslím, že vytvorí nové hodnoty. Keď v to človek verí, tak verí v ženskú prirodzenosť, proti čomu som sa vždy bránila. Všetky tieto teórie musia byť zmietnuté zo stola.

L. I.: Ak sa však vykorisťovanie žien deje na základe rozdielu medzi rodmi, musí byť vyriešené v rámci tejto diferencie, nie jej zrušením. Zároveň treba vychádzať z inej teoretickej koncepcie. V tejto súvislosti je mi bližší feminizmus diferencie, ktorý bol spríbuznený s kultúrnou revolúciou v máji 1968, než egalitársky feminizmus, ktorého ste poprednou predstaviteľkou. Uvedomovala som si, že ak sa chceme vymaniť zo zajatia všemocného modelu jedného a mnohého, treba prejsť k pojmu *dva*. Dva, ktoré by neznamenalo ani dvakrát ten istý, ani malé a veľké, ale vytvorené zo skutočne odlišných dvoch. Paradigma týchto dvoch spočíva v pohlavnej diferencii. Prečo? Pretože v tejto oblasti existujú dva subjekty, ktoré by sa nemali nachádzať v hierarchickom vzťahu, a pretože tieto dva subjekty majú za úlohu zachovávať ľudský druh a rozvinúť z neho kultúru rešpektujúcu ich rozdiely.

Môj prvý teoretický krok teda spočíval v tom, že som vyčlenila dva z jedného, dva z mnohého, iné z toho istého v jednej rovine tak, že som spochybnila autoritu *Jedného*: muža, otca, pána, jediného boha, jedinej pravdy atď. Išlo mi o to, aby sa Iné konštituovalo

ako autonómny odlišný subjekt. To evidentne spochybňuje celú našu teoretickú a praktickú tradíciu, zvlášť platonizmus, ale bez tohto kroku nemôžeme hovoriť o oslobodení ženy ani o etickom správaní vo vzťahu k inému, ani o demokracii.

Koniec koncov, existencia dvoch subjektov je pravdepodobne jediná vec, ktorá môže maskulínny subjekt priviesť späť k vlastnému bytiu, a to vďaka tomu, že sa žene umožní prístup k jej bytiu. Preto bolo teda treba vyslobodiť ženský subjekt zo sveta muža a pripustiť tento filozofický škandál: Subjekt nie je *jeden* ani jediný.

S. B.: Pustili ste sa do kritiky myslenia v dejinách západnej filozofie, logocentizmu i falického poriadku. Vo Freudových formuláciách nachádzate explicitne vyjadrené to, ako sa všeobecne chápe žena v západnej kultúre. To, že sa o žene hovorí len per negatívnym, nie je podľa vás špecifické len pre diskurz o sexualite, ale je to dôsledok základnej maskulinnosti západného myslenia. Usilujete sa preto prekonať negatívnu závislosť od mužskosti, prekonať monopol definícií mužov a umožniť ženám ich vlastný spôsob vyjadrenia. Predpokladom je odkrytie zahaleného...

L. I.: Pokúsím sa stručne uviesť, ako som postupovala. Po kritickej fáze svojej práce adresovanej filozofii a kultúre, ktoré sú monosubjektívne, monopohlavné, patriarchálne a falokratické, som sa pokúsila definovať zvláštnosti ženského subjektu. Mala som obavy, aby znova neupadol do neodlíšiteľnosti od jediného subjektu. Preto sa mojím dôležitým východiskom stala genealogická moc. Základná téza znie: Narodila som sa z muža a zo ženy a genealogická autorita prináleža mužovi a žene. Bolo treba vytiahnuť zo zabudnutia ženskú genealógiu, ale nie preto, aby sa potlačila existencia „otca“ a došlo k transformácii jeho chápania. Cieľom je návrat k skutočnosti *dvoch*. Na znovunájdenie a obnovenie týchto *dvoch* treba veľa času a veľa práce. Opätovné nájdenie ženských genealógií zďaleka nie dokončené. Bolo treba vybaviť ženy jazykom, obrazmi, reprezentáciami, ktoré im vyhovujú, tak na kultúrnej, ako aj na náboženskej úrovni. Vo svojich prácach som sa sústredila na zvláštnosti ženského sveta vo vzťahu k jazyku, k telu, konkrétne k veku, zdraviu, kráse a, samozrejme, k materstvu. Ďalej to bolo skúmanie ich odlišného vzťahu k práci, k prírode a k svetu kultúry. Vo svojich knihách sa pokúšam ukázať, že život ženy sa odlišuje od života muža aj preto, že sa vyznačuje omnoho zjavnejšími telesnými etapami, ako sú nástup menštruácie, materstvo, menopauza. Na príklade platenej práce, ukážem, že ekonomicko-sociálna spravodlivosť sa nezakladá len na aplikácii pravidla *Za rovnakú prácu rovnaký plat*, ale vyžaduje si aj ohodnotenie ženy podľa profesionálnej kvalifikácie, vzťahov na pracovisku, spoločenského uznania atď. Vo svojich prácach som začala hovoriť aj o potrebe špecifických práv pre ženy. Oslobodenie žien nemôže napredovať bez takejto prechodnej etapy tak na úrovni spoločenského uznania, ako aj na úrovni individuálneho rastu.

S. B.: Viem, že o tieto právne návrhy prejavili mnohé ženy veľký záujem. Boli to hlavne tie feministky, ktoré sa už dlhšiu dobu zaoberajú potrebným zásahom práva do procesov oslobodenia, a to zvlášť oslobodenia ženy.

L. I.: Zároveň sa vytvoril aj určitý odpor, ba až odpor. Egalitaristky nechápu potrebu pozitívnych práv pre ženy, ale súhlasia s tým, aby ženy mali rovnaké práva ako muži. Sú síce pripravené bojovať proti diskriminácii, ale ich pozornosť sa nesústreďuje na fakt, že ženy sú postavené pred voľbu, ktoré sú v porovnaní s mužmi špecifické. Tieto voľby

nemôžu ostať len v rovine individuálnej, resp. súkromnej, ale musia byť garantované zákonom. Napríklad slobodná voľba materstva, voľba pracovného rytmu, voľba sexuality, ale aj voľba, ktorá ochráni deti v prípade rozvodu alebo rozchodu. Ďalej je to napríklad právo žien nadobudnúť občiansky status (resp. status civilnej osoby zodpovednej za seba) v multikultúrnych manželstvách. S nesúhlasnými prejavmi proti potrebe občianskych práv vlastných ženám sme sa stretli aj medzi ženami, ktoré sú citlivejšie na politickú kultúru diferencie a sú skôr stúpenkyňami rodovej diferencie. Tieto ženy sa skôr obávajú možnosti zneužitia takýchto zákonov štátom. Občianske práva predstavujú podľa nich garanciu možnosti opozície občanov proti štátnej moci ako takej a udržiavajú napätie medzi jednotlivcami a štátom. S tým síce súhlasím, ale zároveň si myslím, že treba doplniť občianske zákonníky – mimochodom, maskulínne, sústredené na majetok, vlastníctvo – a existujúce ústavy o práva pre ženy, ktoré vychádzajú z ich rodovej špecifickosti. Tieto práva potrebujú ženy na ochranu a vyhlásenie svojej vlastnej identity, pretože ženské subjekty sa zaujímajú skôr o práva vzťahov medzi osobami.

S. B.: Môžete bližšie povedať, čo rozumiete pod pohlavnou špecifickosťou žien a mužov? Mám dojem, že tu sa naše názory zásadným spôsobom rozchádzajú. Ja si jednoducho nemyslím, že by bolo niečo mimoriadne, čo by sa dalo očakávať od ženskosti. Musíme sa usilovať o asimiláciu, a nie o vytvorenie špecifických ženských kvalít. Neverím, že keď ženy dosiahnu rovnoprávnosť, vytvoria niečo mimoriadne zaujímavé, poetické, teda ženské hodnoty.

L. I.: Ja rodovú diferenciu, na ktorej staviam svoju koncepciu, vidím v nasledovnom: K alternatíve mužskej voľby vzťahu subjekt – objekt a ženskej voľby vzťahu subjekt – subjekt sa pripájajú ďalšie charakteristiky. Ženy uprednostňujú prítomnosť alebo budúcnosť, vzájomnú blízkosť, konkrétne prostredie, vzťahy v rozdielnosti, bytie *g*, bytie vo dvojici. Muži uprednostňujú minulosť, metaforickosť, abstraktnú transpozíciu, vzťahy medzi podobnými, ale cez vzťah k objektu, vzťahy medzi jedným a mnohým. Žene, resp. mužovi zodpovedajú teda odlišné svety a subjektové konfigurácie. Nejde pritom len o sociálno-historickú determinovanosť. Rada sa odvolávam na výsledky získané z ankiet, v ktorých sa skúmal spôsob hovorenia malých dievčat, adolescentiek, žien. V práci *J'aime à toi* navrhujem interpretáciu, ktorá zahŕňa zvláštnosti jazyka žien. Jazyk žien iste svedčí o určitých obmedzeniach či o určitej rigidnosti, ale zároveň poukazuje na svoje vlastné bohatstvo, takže jazyk žien vôbec nemá čo závidieť jazyku muža. Zhrniem predbežne svoje úvahy. Podľa mňa sa žena môže oslobodiť od nadvlády maskulínnej kultúry tým, že postuluje svoju odlišnosť, vychádzajúc pritom zo svojej rodovej špecifickosti. Aby sa táto odlišnosť rozvíjala, musí žena definovať kroky tohto rozvoja vlastné jej rodu: na úrovni jazyka, práva, náboženstva, genealógie atď.

S. B.: Čaká nás ale ešte jeden zložitý krok. Po získaní slobodnej a autonómnej subjektivity sa žena musí naučiť vstupovať do vzťahu s mužom...

L. I.: ... áno, ale ako s iným, iným v zmysle odlišným, a nie v zmysle hierarchicky nadradeným alebo podradeným.

S. B.: Aj tak ešte zostáva otvorená otázka: Ako priviesť ženský subjekt k rozvíjaniu schopnosti zdieľať niečo s iným tak, aby pritom tento subjekt nebol obmedzovaný? Ako dosiahnuť nehierarchický, recipročný vzťah?

L. I.: Prvým základným predpokladom, krokom, ktorý som urobila ešte v diele *Speculum*, je rešpektovanie Iného práve preto, že je Iné. Keďže som žena/sme ženy, mám(e) v sebe nostalgiu dialógu a vzťahu. Treba si však položiť otázku, či sme sa už dostali k bodu, keď rozpoznávame Iné ako Iné a obraciame sa k nemu alebo k nej ako k takýmto Iným? V skutočnosti to tak nie je – aspoň zatiaľ. Vyjadrenia adolescentiek a žien svedčia o istej náklonnosti k vzťahu s druhým, ako aj o túžbe po vzťahu *ja – ty*, v ktorom sa však ale neberie vždy do úvahy, kto je *ty*.

Ženský subjekt sa priznáva k vzťahu k inému rodu, čo maskulínny subjekt nerobí. V tomto zmysle máme skutočne do činenia s istým typom nerecipročného vzťahu, ktorý možno chápať ako isté kultúrne obmedzovanie a z ktorého môže rezultovať chápanie ženy ako nedostatkovej bytosti. Na druhej strane však priorita maskulínneho ako partnera v dialógu môže poukazovať na rôzne zvláštnosti ženského subjektu. Žena v porovnaní s mužom lepšie pozná opačný rod. Vytvára ho v sebe, je mu matkou od narodenia, živí ho z vlastného tela, živí v sebe lásku k nemu. Jej vzťah k transcencii (Iného) je teda odlišný od vzťahu, ktorý prežíva muž, pre ktorého tento vzťah zostáva stále mimo neho.

Žena má svoj vzťah k mužovi hlbšie spojený s pokrvným zdieľaním, s citovým zážitkom či vnútorným prežívaním. Transcenciu musí vytvoriť v samotnej horizontalite, v zdieľaní života, ktoré absolútne rešpektuje druhé ako Iné, a tým aj v zdieľaní intuícií, vnemov, zážitkov, poznatkov, ktoré žena pritom získava. Aj tu je však riziko, že žena skončí v redukcii, ak nevytvorí transcenciu iného ako iného, ak nebude rešpektovať jeho neredukovateľnosť, a bude sa usilovať o splynutie, vzájomnú blízkosť, empatiu, imitáciu.

Cestu k tejto konštrukcii transcencie Iného som sa pokúsila naznačiť vo svojich prácach. Ukázala som, že negácia, ktorá sa zvyčajne uskutočňuje pri prechode na vyšší stupeň v rámci dialektického pohybu medzi Ja a ne-ja, musí prebehnúť inak. Musí existovať vzťah medzi dvoma subjektmi, aby sa zabránilo redukcii dvoch na jeden, iného na ten istý. Chcem tak podčiarknuť neredukovateľnosť iného na mňa, ako a aj to, že subjekt sa vzdáva svojej jedinstvi a v intersubjektívnom vzťahu rešpektuje Iné, rešpektuje dva. Tento prístup treba najprv aplikovať vo vzťahu medzi rodmi, pretože tam je alterita skutočná a umožňuje tak nanovo artikulovať prírodu a kultúru a ich lepší a etickejší vzťah.

S. B.: Etickejší bude vtedy, keď dôjde k oslobodeniu žien. Konkrétne možnosti oslobodenia žien vidím v tom, že ženy, ak chcú byť skutočne nezávislé, musia pracovať. Zamestnanie, tento základný predpoklad, im umožňuje prípadný rozvod. Tak môžu živiť seba a svoje deti, nie sú od nikoho závislé a môžu sa v živote realizovať. Samozrejme, že hodinová mzda robotníčky alebo upratovačky neumožňuje nijakú veľkú nezávislosť, viem, že dnes je práca nielen oslobodením, ale aj odcudzením. No napriek tomu je platená práca prvým predpokladom nezávislosti.

L. I.: Ja nebudem až tak konkrétna a vrátim sa k dôležitosti a významu historického prechodu od jedného a jedinečného subjektu k existencii dvoch subjektov, ktoré majú rovnakú dôstojnosť. To považujem za prácu, ktorú majú na filozofickej aj politickej úrovni vykonať ženy. Ženy, ako som už naznačila, majú väčšie predpoklady na vzťah dvoch, a obzvlášť na vzťah k inému. Vďaka tejto vlastnosti ich subjektivity môžu roztvoriť obzor jediného, podobného, rovnakého a mnohého, aby sa postulovali ako iný subjekt a zaviedli dva, z ktorých ani jedno nebude to druhé. Aby zavŕšili svoje oslobodenie, treba ďalej

zabrániť opätovnému uzavretiu kruhu jediného subjektu. Uznanie muža ako Iného predstavuje do istej miery etickú úlohu, ale aj nevyhnutnú etapu v procese vytvárania vlastnej autonómie. Použitie negácie pri realizácii tejto úlohy okrem toho umožňuje ženám prejsť od prírodnej identity k identite kultúrnej a občianskej bez toho, aby zapreli svoju prirodzenosť.

Úspechom v tomto revolučnom prechode od postulovania seba samej ako inej k uznaniu muža ako iného predstavuje zároveň proces podporujúci a uznávajúci všetky ostatné formy iného bez hierarchie, výsad či autority, nech už ide o rasu, vek, kultúru či náboženstvo. Postaviť *dva* na miesto *jedného* v pohlavnej diferenciacii – to je teda rozhodujúci filozofický a politický krok. Vzdávame sa ním bytia *jedného* alebo mnohého, aby sme prešli k bytiu *dvoch* ako k nevyhnutnému základu novej ontológie, novej etiky, novej politiky, v ktorých iné je uznané ako iné, a nie ako to isté: ako len väčšie, menšie, či mene rovné.

LITERATÚRA

- [1] BEAUVOIROVÁ, S. de: *Druhé pohlavie*. Bratislava: Obzor 1968.
- [2] BEAUVOIR, S. de – SCHWARZER, A.: Som feministka. In: *ASPEKT*, 1994, č. 2, s. 12 – 13.
- [3] FARKAŠOVÁ, E.: *Na ceste k „vlastnej izbe“*. *Postavy, podoby, problémy feministickej filozofie*. Bratislava: Iris 2006.
- [4] IRIGARAY, L.: *Speculum. Spiegel des anderen Geschlechts*. Frankfurt am Main: Campus 1980.
- [5] IRIGARAY, L.: *Die Zeit der Differenz*. Frankfurt/Main: Campus 1991.
- [6] IRIGARAY, L.: *Ethik der sexuellen Differenz*. Frankfurt/Main: Campus 1991.
- [7] IRIGARAY, L.: Pohlavie, ktoré nie je (jedno). In: Bratislava: *ASPEKT*, 1994, č. 2, s. 14 – 16.
- [8] KICZKOVÁ, Z.: Jej inakosť, jej identita? In: Nagl-Docekalová, H. – Weisshauptová, B. – Fox Kellerová, E. – Codeová, L.: *Štyri pohľady do feministickej filozofie*. Bratislava: Archa 1994.
- [9] KICZKOVÁ, Z.: Subjekt v pohybe. In: *ASPEKT*, 1998, č. 1, s. 64 – 75.
- [10] KICZKOVÁ, Z.: Druhé pohlavie z pohľadu d/Druhej. In: *Kritika a kontext*, 2002, č. 1, s. 57 – 61.
- [11] KONNERTZ, U.: Fiktívny rozhovor so Simone de Beauvoir. In: *ASPEKT*, 1999, č. 2, s. 165 – 170.
- [12] LLOYD, G.: Žena ako Druhá: pohlavie, rod a subjektivita. In: *ASPEKT*, 1998, č. 1, s. 21 – 27.
- [13] NAGL-DOCEKAL, H.: *Feministická filozofie. Výsledky, problémy, perspektívy*. Praha: Sociologické nakladatelství 2007.
- [14] SZAPUOVÁ, M.: Kategória rodu vo feministickom diskurze. In: *ASPEKT*, 1998, č. 1, s. 32 – 38.

doc. PhDr. Zuzana Kiczková, CSc.
Katedra filozofie a dejín filozofie FiF UK
Gondova 2
818 01 Bratislava 1
SR